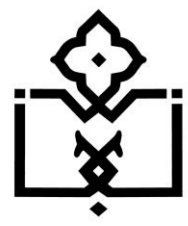

تحلیل قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت از منظر «جرم‌شناسی حقوقی انتقادی»

دکتر مهدی خاقانی اصفهانی
استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت»
khaghani@samt.ac.ir

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی
استان زنجان

همایش جوانی جمعیت،
دانشگاه علوم پزشکی زنجان،
۱۴۰۱

چکیده

حمایت حقوقی از جوانی جمعیت، نیازمند سیاستگذاری تقنینی، قضایی و اجرایی است و جلوه‌های حمایت، از الزام نهادهای دولتی به ارائه طیف وسیعی از خدمات و مشوق‌های ازدواج و فرزندآوری گرفته، تا پاسخ‌گذاری کیفری به صورت خطیر تهدید علیه کیان خانواده، در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت پیش‌بینی شده است. حمایت کیفری، در قالب جرم‌انگاری رفتارهای ناقض ارزش‌ها و کیفردهی به مرتکبان آنها چنانچه ناهمسو با اهداف عدالت جزایی صورت می‌گیرد مورد مطالعه بخشی از دانش جرم‌شناسی، همانا جرم‌شناسی حقوقی انتقادی، است که نقش نارسایی‌های قوانین کیفری و رفتار مجریان این قوانین را بر تشدید بحران بزهکاری می‌سنجد. برخورداری از یک سیاست جنایی و کیفری متناسب با شرایط و وضعیت صغار و نوجوانان می‌تواند به جامعه مدنی جهت پیشبرد یکی از اهدافش که پیشگیری از وقوع جرایم در آینده است، کمک فراوانی کند. قوانین کیفری به لحاظ ویژگی‌های انحصاری خود، بازخوردهای کیفری خاصی را در خصوص اطفال و نوجوانان بزهکار اتخاذ می‌کنند. زیرا شرایط جسمی و روانی این گروه ایجاب می‌نماید تا رویکردی حمایتی و هدفمند محور گزینه‌های واکنش‌های کیفری قرار گیرد.

مقدمه

از منظر جرم‌شناسی حقوقی انتقادی، قانون جوانی جمعیت موجب افزایش سرسام‌آور آمار سقط مجرمانه‌ی جنین‌های معلول در مراکز و مطب‌ها و زیرزمین‌های آلوده و خطرناک توسط پزشکان تبه‌کار و ماماها بزهکار می‌شود و ناباروری، جرایمی نظیر ایراد جرح عمدی (با توجه به این که سقط غیرقانونی، خارج از شمول عملیات طبی مشروع به عنوان یکی از علل موجهه جرم است)، ایراد زوال دائم یا موقت منافع، اخذی، تحصیل مال از طریق نامشروع، اقدام علیه بهداشت عمومی، تهدید و توهین و افترا و تجاوز و قتل و جرایم ناموسی و انتقامی گسترده در این ارتباط، و حتی جرایم پیرامونی مانند سرقت برای تأمین هزینه سقط غیرقانونی و نیز افزایش طلاق و خشونت خانگی و روسپی‌گری و تبعات فروپاشی خانواده و افزایش هزینه‌های عمومی کشور و صدمه به سرمایه اجتماعی خواهد شد. همچنین تنش قوانین با هم، از عوامل اصلی اضمحلال انسجام سیاست جنایی است. آشفتگی‌های قانونی، محرک بزهکاران به ارتکاب جرایم، از باب اطمینان از عدم قطعیت موضع قضات در استناد به قانون جهت محکومیت ایشان است. مغایرت مواد ۳۸، ۴۱، ۴۳، ۴۷، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳ و ۵۴ «طرح جوانی جمعیت و حمایت از خانواده» با سیاست‌های کلی نظام و اصول ۵۷، ۷۵ و ۱۱۰ قانون اساسی به لحاظ تعارض این طرح با بند ۷-۱ «سیاست‌های کلی سلامت» و تعارض مضمون «سیاست‌های کلی خانواده» و تعارض با بند ۴۳-۲ «سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه توسعه» و بند «الف» ماده ۷۲ قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و مغایرت با راهبردهای کلان سوم و چهارم نقشه مهندسی کشور، جلوه‌هایی از تشتت تقنینی در سیاستگذاری حقوق خانواده در حوزه مدیریت جمعیت کشور بود، که رفع نشد و به همان شکل تصویب شد.

روش و یافته‌ها

این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی، پس از گردآوری کتابخانه‌ای داده‌ها، به تحلیل کیفی و استنباطی آنها در قلمرو بین‌رشته‌ای جرم‌شناسی، حقوق کیفری خانواده و سیاستگذاری عمومی می‌پردازد. در مورد مفاد ماده ۲۳ «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» اقداماتی برای حمایت از شیرخوارگاه‌ها و مراکز نگهداری شبانه‌روزی حمایت از کودکان بی‌سرپرست و خیابانی مقرر شده است. بند (ب) این ماده، سازمان بهزیستی کشور را مکلف کرده در هر یک از مراکز مذکور حداقل یک نفر آشنا به تربیت اسلامی کودک با معرفی مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه در چارچوب قوانین مربوط به کارگیری شود. ابهام و ایراد این تبصره را عدم استفاده از ظرفیت تعداد زیادی از متخصصان روان‌شناسی، روان‌پزشکی، مددکاری اجتماعی، حقوق خانواده، روان‌شناسی خانواده و رشته‌های مرتبط می‌دانم. ای کاش در کنار استفاده از «یک نفر آشنا به تربیت اسلامی» - که در این ماده، ملاک احراز دقیق هم درج نشده و ضابطه‌مندی ساختاری مشخصی هم تصریح نشده است- از ظرفیت متخصصان دانشگاهی تربیت اسلامی کودک در این موضوع استفاده می‌شد. به علاوه، بند (پ) ماده ۲۳ قانون مزبور که سازمان بهزیستی کشور را مکلف به برنامه‌ریزی برای تولید محتوای تربیتی، آموزشی، ابعاد معنوی و مذهبی با همکاری حوزه علمیه کرده، درحالی که نهاد مسئول تولید محتوای آموزشی، نهاد ناظر بر تولید این محتوا و نهاد مکلف به بکارگیری از این محتوا نیازمند رفع ابهام است.

بحث

برخی ایرادهای قانون جوانی جمعیت از منظر جرم‌شناسی حقوقی انتقادی:

۱- «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت»، تعارض احتمالی ماده ۵۶ قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت با قسمتی از ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی است. بر اساس ماده ۱۰۴ ق.م.ا، ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی فصل تعزیرات - که ناظر بر سقط جنین از طریق ضرب و جرح و آزار و اذیت زن حامله است - قابل گذشت اعلام شده است. باتوجه به ماده ۵۶ این سؤال مطرح می‌شود که نظر به این‌که ماده ۵۶ به صورت مطلق اعلام کرده سقط جنین همانا دارای جنبه عمومی است، آیا ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی از شمار جرایم قابل گذشت خارج شده یا خیر؟ سیاست جنایی تقنینی در این زمینه، ساکت است و پیش‌بینی می‌شود این «سکوت تقنینی» به «تشتت قضایی» بینجامد. تشتت مورد پیش‌بینی، آن‌گاه تشدید خواهد شد که توجه کنیم ماده ۵۶ قانون جوانی جمعیت، ابطال پروانه پزشکی را نیز به ضمانت‌اجراهای کیفری مندرج در ماده ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی افزوده است و ابطال را که با عنایت به ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی ماهیت کیفر تکمیلی اختیاری دارد، به مجازات تکمیلی اجباری یا شاید به مجازات اصلی (در همین دو، هم ابهام وجود دارد) مبدل نموده است.

۲- نگاهی به ماده ۵۶ «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» نشان می‌دهد قانونگذار تلاش کرده از طریق جایگزینی رویکرد قضایی به جای رویکرد پزشکی، موارد سقط درمانی را کاهش دهد. جلوه‌های این رویکرد در فرآیند رسیدگی به مجوز سقط درمانی، تغییر در ساختار رسیدگی به درخواست مجوز و نیز تشدید تدابیر کیفری مشاهده می‌شود. نقش پزشکی قانونی در صدور مجوز سقط درمانی باید پررنگ‌تر شود. وانگهی، در ماده ۵۶ به صورت مطلق «مراکز پزشکی قانونی» را مرجع دریافت درخواست دانسته است. اما ادامه ماده درخصوص مرجع ارجاع درخواست به کمیسیون سقط قانونی، به «مراکز پزشکی قانونی در مراکز استان‌ها» اشاره کرده است. گرچه پیش‌بینی امکان ارائه درخواست مجوز در کلیه مراکز پزشکی قانونی موجب راحتی مادران خواهد شد، اما از آنجا که مراکز پزشکی قانونی صلاحیت ارجاع موضوع به کمیسیون مراکز پزشکی قانونی مراکز استان‌ها این اختیار را ندارند و صرفاً را دارند، محل نقد است.

اهم منابع

انصاری، سپیده (۱۳۹۷)، آگاهی‌بخشی به والدین و مراقبان کودک از کودک‌آزاری جنسی و راهبردهای پیشگیرانه و مقابله‌ای، فصلنامه تعلیم و تربیت استثنائی، سال هجدهم، شماره ۴.
حسینی، انسیه؛ شاملو، باقر (۱۳۹۹)، حق بر سلامت روان کودکان و نوجوانان بزهکار در پرتو عدالت کیفری افتراقی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۴، شماره ۹۲.
حیدری، مسعود؛ رضوانی جویباری، ناصر (۱۳۹۸)، نقد و بررسی بی-تفاوتی اجتماعی نسبت به جرم کودک‌آزاری (مطالعه تطبیقی حقوق کیفری ایران با ایالت تگزاس آمریکا)، فصلنامه تحقیقات حقوقی و کیفری، شماره ۴۱.
خاقانی اصفهانی، مهدی (۱۳۹۹)، ظرفیت‌سنجی لایحه قضایی «تأمین امنیت بانوان در برابر خشونت» در تحکیم حق سلامت کودکان، پژوهش‌نامه زنان، سال یازدهم، شماره ۳.
خاقانی اصفهانی، مهدی؛ محمدی، قاسم (۱۳۹۸)، راهبردهای پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان کار؛ الگوی مبتنی بر نوع فعالیت، فصلنامه حقوق کودک، سال اول، شماره ۲.